

โครงการ การศึกษาอัตลักษณ์และการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังไทย

แบบรัตนโกสินทร์ ในจังหวัดลำปาง

The study and preservation of Rattanakosin era murals in Lampang

ผศ.สมชาย เข็มพุกชาวัลย์ สาขาออกแบบประยุกต์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Email : chaiyeng@hotmail.com

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของภาพจิตรกรรมฝาผนัง การจัดองค์ประกอบศิลป์และแนวทางการอนุรักษ์ โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกต ถ่ายภาพ รวมทั้งเขียนภาพลายเส้น แล้วนำมาเสนอผลการศึกษาดังวิธีพรรณานาวิเคราะห์ จากวัดกลุ่มเป้าหมายจำนวน 7 วัด ตั้งอยู่อำเภอเมือง คือวัดบุญวาทย์วิหาร วัดเกาะวาลูการาม วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาคาราม วัดน้ำล้อม วัดช้างเผือก อำเภอเถินคือวัดอุมลอง และอำเภอแม่ทะ คือวัดท่าแห่น ลักษณะจิตรกรรมฝาผนังในวิหาร เป็นภาพเขียนด้วยสีฝุ่นบนฝาผนังปูนมีเตรียมการรองพื้น สำหรับเรื่องราวที่นิยมเขียนเรื่องทศชาติชาดกและพุทธประวัติ บางวัดเขียนภาพทศชาติชาดกครบทั้ง 10 ชาดก บางวัดเขียนเรื่องพระเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ ภาพชาดกเหล่านี้จะเขียนบนผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตูรอบพระอุโบสถ ภาพพุทธประวัติเขียนในระดับขอบบนหน้าต่างขึ้นไป ต่อเนื่องโดยรอบวิหาร การดำเนินเรื่องของภาพส่วนนี้เป็นแบบเวียนขวา โดยเริ่มจากผนังด้านข้างตอนหน้าของอาคารเข้าไป อ้อมผ่านหลังพระประธานแล้วจึงย้อนออกมาจนถึงผนังสกัดด้านหน้า ภาพมารผจญเขียนบนผนังด้านทิศตะวันตก ซึ่งเป็นด้านหลังของพระประธาน ส่วนผนังทิศตะวันออกเขียนเป็นเรื่องโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วยคตินิยมการไหว้พระเจดีย์จุฬามณี เส้นระดับดานิยมลดระดับต่ำลงเพื่อเปิดให้มีพื้นที่ท้องฟ้ามากขึ้น การเขียนฉากธรรมชาติแบบเหมือนจริงตามตาเห็น มีการการเขียนแสงเงาในภาพบางส่วน ได้แก่ กำแพงเมือง ประตูดวง และป้อมต่าง ๆ ภาพที่วิเศษตามแนวขอบฟ้าที่อยู่ใกล้สุดมักเน้นให้มีน้ำหนักร่อนแอก มีการลดขนาดลงเพื่อให้เกิดความลึกและมีบรรยากาศที่สมจริง วิธีการกำหนดสีภาพเขียนที่นิยมเน้นสีขาวหรือสีขาวเป็นจุด ๆ กระจายอยู่บนพื้นสีเข้ม บริเวณต้นไม้ โขดหิน และโดยเฉพาะเมฆสีขาว ด้วยการป้ายพู่กันอย่างรวดเร็วเป็นปื้น ๆ บนพื้นสีครามสดของท้องฟ้า การจัดภาพมี 2 แบบ คือแบบเรื่องราวต่อเนื่องกัน และเขียนแบบกรอบภาพแบ่งเป็นช่อง ๆ เป็นตัวอย่างงานจิตรกรรมไทยแบบรัตนโกสินทร์ที่แม้แต่ในเขตภาคกลางเองก็หาดูไม่ได้ง่ายนัก

พร้อมทั้งศึกษาแนวทางการดูแลรักษา ในแนวทางการจัดการอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน คือ ภาคหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน และชุมชน ได้ตระหนักและร่วมกันดูแลรักษาอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ อัตลักษณ์ การอนุรักษ์ จิตรกรรมฝาผนัง แบบรัตนโกสินทร์

Abstract

This research aims to study the history of mural painting along with mural composition and preservation guidelines. The data were collected from seven temples: Wat Bunyawat Viharn, Wat Koh Walugaram, Wat Phra Kaeo Don Tao, Wat Nham Lom, Wat Chang Phuak, Wat Um Long and Wat Ta Haen. The data were gathered from field studies and included observation, photography and drawing. The results of the research are presented through descriptive analysis.

The research shows that most mural paintings in the temples were painted in tempera. The most popular stories inspiring the murals are taken from the *Jataka* tales which relate the former lives of the Buddha, with the last ten incarnations of the Buddha being particularly important. Some temples have murals illustrating a selection of the *Jataka* tales whilst others focus on the *Vessantara Jataka*, a story of a compassionate prince who gave away everything he owned. These murals were painted on the wall, between the windows and the walls of the ordination hall. The murals depicting the Buddha's lives are painted above the window frames of the ordination hall starting from the right of the hall, passing the back of the main Buddha statue placed in the centre of the hall, and continuing to the other side of the hall. The murals depicting the attack on the Buddha by Mara are painted on the western side of the wall, behind the Buddha statue. The eastern side of the wall depicts the story of the Buddha's visit to his mother Sirmimahamaya in heaven as well as showing traditional beliefs concerning paying respect to the chedi, which was believed to contain the Buddha's hair. In this, horizon lines have been lowered to give a better view of the sky. The murals also display realist techniques, especially with regard to light and shadow on the city walls, palace entrance and fortresses. The paintings of landscapes emphasize the perspective of color and the downsizing of subjects to create visual depth and an authentic atmosphere. Popular colouring techniques involve the use of white or bright colors against dark backgrounds scattered around trees, rocks and clouds. There are two types of composition. One focuses on the flow of the story, the other divides the story into different frames. These are all examples of mural paintings from the Rattanakosin era, which are difficult to find even in central Thailand.

The study also examines the preservation of the paintings and the participation of various groups including government, private agencies and local communities to help to realize the importance of the paintings and to preserve them effectively.